

Çocuk Edebiyatında Duyarlık Alanlarının Sınıflandırılmasına Yönelik Literatür Temelli Çalışma*

A Literature-Based Study on the Classification of Sensitivity Domains in Children's Literature

Havva Nagihan ÇİNKILIÇ

0000-0002-3788-639X ◆ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi BD
◆ hnagihan@gmail.com

Prof. Dr. Hatice FIRAT

0000-0001-8300-5189 ◆ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD ◆
haticefirat@mu.edu.tr

Özet

Çocuk edebiyatı eserlerini duyarlık ve duyarlık eğitimi bağlamında inceleyen araştırmalarda tespit edilen duyarlık alanları, genellikle birbirinden bağımsız şekilde ele alınmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda bu alanlara ilişkin herhangi bir sınıflamaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmada; çocuk edebiyatı araştırmalarında yer alan duyarlık kategorilerinin içerik ve tematik benzerliklerine göre sınıflandırılması amaçlanmıştır. Bu sınıflama ile hem duyarlık alanlarının kavramsal olarak daha anlaşılır, kolay ayırt edilebilir hâle getirilmesi hem de yeni araştırmalar için analizde kullanılabilecek bir çerçeve sunulması hedeflenmektedir. Nitel araştırma deseninde yürütülen çalışmada, doküman incelemesi yöntemi kullanılmış, araştırmanın dokümanlarını çocuk edebiyatı eserlerinde duyarlık ve duyarlık eğitimi konusunu temel aldığı belirlenen araştırmalar oluşturmuştur. Çalışmada toplam 110 duyarlık alanı tespit edilmiş; bu alanlar konuları, içerik benzerlikleri temel alınarak beş ana kategori -Birey, Toplum, Medeniyet, Değerler ve Doğa- altında sınıflandırılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, en fazla duyarlık alanı "Birey" temasında yer almakta; çocuk ve çocukluk, oyun, duygular, arkadaşlık, cesaret, özgürlük gibi kategoriler üzerinden bireysel gelişime ve insani değerlere vurgu yapılmaktadır. "Toplum" temasında ise kültür ve toplumsal düzen alt temalarıyla, aile, gelenek, dil, sanat gibi unsurlar üzerinden çocuklara toplumsal sorumluluk ve değer kazandırma öne çıkmaktadır. "Medeniyet" temasının; bilim, teknoloji, sorgulama, okuma ve öğrenme gibi alanları kapsadığı; dijital çağın gerektirdiği düşünme, öğrenme ve üretme becerilerini destekleyebileceği değerlendirilmiştir. "Değerler" teması, evrensel ve millî değerler alt temalarıyla; adalet, dürüstlük, sorumluluk, sevgi, vatanseverlik gibi değerleri içermekte ve bu değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlayabilecek özelliğindedir. "Doğa" teması ise çevre, hayvanlar, bitkiler ve doğal afetler üzerinden çocuklarda çevre bilinci ve sorumluluk duygusu geliştirme hedefini destekler niteliktedir. Elde edilen bulgular, çocuk

* Bu çalışma, "Duyarlık Eğitimi Çerçevesinde Miyase Sertbarut'un Çocuk Romanları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, Selçuk 13. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde (12-14 Aralık 2025, Konya) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

edebiyatının duyarlık eğitimi açısından çok yönlü bir araç olduğunu; bireysel, toplumsal, kültürel ve evrensel değerlerin kazandırılmasında etkili rol oynadığını göstermektedir. Bu sınıflama, edebiyat eserlerinin duyarlık eğitimi açısından değerlendirilmesine yardımcı olabilecek bir çerçeve sunmakta, bu bakımdan çocuk edebiyatı ve duyarlık eğitimi alanında yapılacak yeni araştırmalar için bir temel oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, duyarlık, duyarlık eğitimi, duyarlık alanları.

Extended Abstract

This study aims to classify the sensitivity domains identified in the literature as related to sensitivity education within the field of children's literature. Recent observations indicate a decline in individuals' sensitivity to social, cultural, environmental, and humanitarian issues, underscoring the importance of sensitivity- and value-oriented approaches in education. Children's literature serves as an essential educational tool, fostering children's listening, thinking, and meaning-making processes while providing opportunities to understand themselves and their surroundings. However, a review of the literature reveals that the sensitivity domains represented in children's books have not been systematically examined. Accordingly, this study seeks to identify these sensitivity domains and categorize them thematically, offering a theoretical framework for both children's literature and the field of values and sensitivity education.

The research used a qualitative approach based on document analysis. Initially, the study addressed the question, "What sensitivity domains are present in the literature?" by reviewing relevant sources. A comprehensive literature search was carried out using the keywords "sensitivity," "sensitivity education," "children's literature," and "children's novels" across the YÖK Thesis Center, Google Scholar, and library resources. The identified books, theses, and articles were examined for content, and the sensitivity categories/domains cited in these sources were determined.

In total, 14 academic studies identified as relevant to sensitivity education in children's literature were analyzed. The sensitivity domains reported in these studies were determined and grouped based on similarity, content, and semantic relationships. Content analysis was employed to examine the data, and the 110 identified sensitivity domains were thematically categorized under five main themes: "Individual," "Society," "Civilization (Science and Technology)," "Values," and "Nature." To ensure validity, the classification process was reviewed by five experts: two specialists in children's literature, one in educational sciences, a psychological counselor, and a guidance teacher. Based on their feedback, adjustments were made to enhance the scope and content validity of the classification. Furthermore, the researchers repeatedly examined the data according to the identified categories to maintain consistency.

Among the themes, "Individual" encompassed the most sensitive domains, with 42 items. This theme includes areas such as children and childhood, emotions, play, friendship, love, courage, hope, trust, and freedom, highlighting that children's books predominantly focus on the emotional and human aspects of the individual. The "Society" theme comprises 30 sensitivity domains and is divided into two subthemes: "Culture" and "Social Order." The culture subtheme includes language, traditional values, cultural heritage, art, beliefs, and special days, while the social order subtheme covers family, solidarity, labor, sharing, and poverty. These findings indicate that children's literature contributes to strengthening social relationships, culture, and family structures.

The "Civilization (Science and Technology)" theme encompasses sensitivity domains aligned with contemporary thinking and learning processes, including scientific reasoning, inquiry, technology use, reading culture, and education. These domains are considered to support children's curiosity, critical thinking, and creative skills in line with the requirements of the digital age. The "Values" theme is examined under two subthemes: "Universal Values" and "National Values." Universal values include peace, democracy, equality, honesty, kindness, and freedom, whereas national values include homeland, flag, Atatürk, national figures, martyrdom, and veteranhood. This suggests that children's literature plays a role in developing both universal and national identity awareness. The findings largely align with the core values (justice, responsibility, helpfulness, love, respect, etc.) outlined in the Turkish Language Course Curriculum. The final theme, "Nature," encompasses domains such as the environment, animals, plants, and natural disasters, fostering children's environmental awareness and a sense of responsibility toward nature.

The findings demonstrate that the sensitivity domains in children's literature exhibit a multifaceted structure encompassing individual, societal, cultural, and civilization dimensions, as well as values and nature. The predominance of the "Individual" theme aligns with the primary function of children's literature: supporting the emotional and cognitive development of the child. The themes of society, values, and nature foster social belonging, cultural heritage, and environmental awareness in children. The resulting classification provides a framework for systematically examining children's literature in terms of sensitivity education. It can guide teachers in addressing sensitivity domains more consciously during classroom reading activities and inform the selection of textbooks and reading lists by considering the diversity of sensitivities. Additionally, emphasizing the relationship between children's literature and sensitivity education in teacher training programs can raise awareness among future educators.

Future research is recommended to examine sensitivity domains comparatively across different age groups, text types, and cultural contexts. Furthermore, incorporating teachers' and students' perspectives could expand the scope of the classification. Developing sensitivity domains in children's literature can contribute to the more planned and holistic implementation of sensitivity education through literary experiences.

Keywords: Children's literature, sensitivity, sensitivity education, sensitivity areas.

Giriş

Bilim ve teknoloji çağında, bilimsel gelişmeler günlük hayata hızla girmiş; toplumsal ilişkileri, değerleri/duyarlılıkları ve hayata bakışı değiştirmiştir. Taşdelen (2016); dijital teknolojinin insanoğlunun yazıdan sonra bulunduğu en etkili araçlardan biri olduğunu, insan için bir araç gereçten öte kültürü etkileyen ve yoğuran yeni bir kültür olduğunu ifade etmektedir. Teknoloji; insanlar arası iletişim ve etkileşimi artırmakta, bilgiye ulaşılabilirliği kolaylaştırmakta, teknolojiyle birlikte gelen yaygın akıllı telefon ve bilgisayar kullanımı üzerinden her yaşta insan sosyal medya ile tanışmaktadır. İnternet ve sosyal medya kullanımı kendi dil ve kültürünü yaratmakta, bunun yanında kişilerin daha fazla insanla tanışmasına ve sosyalleşmesine olanak sağlamaktadır. Ancak bu gelişmeler, hayatı kolaylaştırdığı gibi birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Dijital teknolojinin gelişimi gün geçtikçe ivme kazanmakta; buna paralel olarak günlük yaşam temposu artmakta ve bu durum insanların duyarlılıklarını azaltmaktadır. Dolayısıyla insanların birlikte yaşadıkları topluma, insan ilişkilerine, tarihe, sanata, doğaya, hayvanlara, çevreye duyarlık göstermek için harcaması gereken vakit ve çabaya zaman bırakmamaktadır.

Teknoloji bir yandan toplumsal yaşamda bireyler ve kurumlar arası iletişimin boyutlarını sınırsızca genişletirken, öbür yandan ve paradoksal olarak, insanlar arasındaki birebir ilişkiyi sınırlandırıyor; insanlar birbirleriyle yüz yüze değil, internet aracılığıyla iletişim kuruyorlar. Teknoloji, insanları teknolojik ürünlerle çevrili bir ortamda, bunlarla haşır neşir bir durumdayken yalnızlaştırıyor. (Özlem, 2002, s. 7).

Güleç (2018) de gelişen teknoloji ve teknolojiye erişimin kolay olmasının günümüzde internet ve sosyal medya kullanımını artırdığını, modern zamanların getirmiş olduğu bu yeniliklerin aile içi iletişime, akran ve ebeveyn-çocuk iletişimine zarar vermekte olduğunu, internet ve özellikle sosyal medya kullanımının insanların zamanının büyük bir kısmını ele geçirdiğini belirtmektedir. İnsanlar zamanlarının önemli bir kısmını geçirdikleri sosyal medya ile gün içinde olumlu veya olumsuz birçok olaya ve duruma maruz kalabilmekte, maruz kalınan olumsuz durumlar ve olaylar belli bir noktadan sonra insanlar için normalleşmekte ve bu da bir süre sonra duyarsızlığa neden olmaktadır. Dolayısıyla duyarlılık gittikçe azalmakta ve bu durum da normalleşmeye başlamaktadır.

Dijital iletişim düşüncelerimizi, bakış açılarımızı, davranışlarımızı, hayat tarzlarımızı etkilemekte ve değiştirmektedir. Bilim insanları, dijital iletişimle birlikte insanlık tarihindeki en büyük değişimlerden

birinin yaşandığını ifade etmektedirler. Özellikle başkalarının ne düşündüğünü ne hissettiğini öğrendiğimiz sosyal medya, davranışlarımızı etkileyebilen ve/veya şekillendirebilen çok güçlü bir araçtır (Uluç ve Yarıcı, 2017, s. 88). Bu değişimden en çok etkilenenler ise çocuklar olmaktadır. Kaplan'a (2001) göre çocuklar; dünyaları etkiye çok açık olduğu için yenilikleri ve değişimleri kolayca benimserler. Bu nedenle duyarlıkların azaldığı bir toplumda çocukların duyarlı olmayı öğrenemeden, duyarsızlığı normal bir tutum olarak benimsemeleri ve zamanla duyarsız bireyler hâline gelmeleri riski ortaya çıkmaktadır. Yeterince sosyalleşemeyen ve olumlu davranış örnekleriyle karşılaşmayan çocuklar, zamanla başkalarının duygularına kayıtsız kalmakta ve zorbalık eğilimi gösterebilmektedir. Dolayısıyla, okullarda giderek yaygınlaşan akran zorbalığının temel sebeplerinden birinin de duyarsızlık olduğu söylenebilir.

Çocuklar doğaları gereği içinde yaşadıkları aile ve toplumun özellikleriyle şekillenir; yaşamlarının ilk yıllarında gözlemleyerek, taklit ederek ve model alarak öğrenirler. Sosyal öğrenme kuramına göre bireyin davranışları, bu davranışların gerçekleştiği çevre bağlamında ele alınmalıdır (Metin, Zengin ve Erkoç, 2022). İçinde büyüdüğü aile ve toplum; çocuklara sunulan yaşam biçimi ve değer sistemi ile onların kişilik ve davranış gelişimini doğrudan etkiler. Şirin (2011) de toplum içinde sosyal bir varlık olarak yaşayan insanın, anne karnında başlayıp yaşamı boyunca devam eden öğrenme süreçlerinde, iyi ve kötü davranışları öncelikle aileden öğrendiğini belirtmektedir. Çocuklukta temeli atılan öğrenme, medya ve sosyal çevre aracılığıyla genişler ve örgün eğitimle belirli bir düzen kazanır. Bu süreç, bireyin kişilik gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle duyarlılık, ailede başlayan ve yakın çevrede çocuğun sık iletişim kurduğu aile yakınlarıyla devam eden bir süreçtir. Çocuğun okul hayatına başlamasıyla birlikte bu süreç okul ortamında pekişir. Buna karşın günümüzde geniş aile yapısının değişmesi, küçülmesi de çocuğun rol model alabileceği kişi sayısını azaltmaktadır. Engin, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Küreselleşme, modernleşme, bireyselleşme ve kültürleşme gibi süreçler, aile yapılarını dönüştüren başat etkenler arasında yer almaktadır. Özellikle modernleşmenin aile yapısı üzerindeki en büyük etkisi, ailenin geniş yapısını daraltması, ihtiyaçlarını çoğaltması ve aile içi ilişkileri farklılaştırmasıdır. Aile içindeki sistemsel uyumun bozulması ile birlikte, birey öncelikli bir çözümlenin önü açılmıştır. Aile içinde birliktelik azalmış, çocuk eğitimi, yetiştirilmesi ve bakımı güçleşmiş, bireyler arası romantik aşk ve sevgi anlayışı zayıflamış, evlenme ve aile kurma giderek zorlaşmıştır. (Engin, 2022, s. 123).

Geniş ailede sosyalleşebilen çocuk, ailenin küçülmesiyle birlikte daha sınırlı bir sosyal çevrede kalmakta ve çoğunlukla ekranla vakit geçirmeye yönelmektedir. Denetlenmeyen ekran süresi ve içerikleri, çocukların duyarsızlaşmasına sebep olabilmektedir. Birçok dizi ve sanal oyunda şiddet ana unsur olarak bulunmakta; ekranlardaki şiddet, çocukların şiddeti bir çözüm yolu olarak görmesine, model almasına neden olabilmektedir. Ekran, şiddeti normalleştirmekte ve sıradan göstermektedir. Ekranı şiddeti çokça gören çocuklar şiddete duyarsız hâle gelmekte ve şiddet görene yardım etmekten uzak kalmaktadır (Pedagoji Derneği, 2015).

Aslan'a (2013) göre duyarlılık yeteneği kendiliğinden veya tesadüfi bir şekilde oluşmaz. Duyarlılığın oluşması için, çocukların öncelikle çeşitli değerleri bilmesi, öğrenmesi gerekir. Bu öğrenme, anne-baba ve ders kitaplarındaki metinler gibi farklı araçlarla gerçekleşir. Dolayısıyla duyarlılık, tesadüfi değil bilinçli ve planlı eğitim yoluyla kazandırılabilir. Bu noktada duyarlılık eğitimi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Duyarlılık eğitimi çocuğa; aile, yakın çevre ve okul aracılığıyla verilebilir ve bu eğitimde kullanılabilecek etkili araçlardan biri çocuk edebiyatı ürünleridir. Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri

duyarlı bireyler yetiştirmede yetişkinlere önemli ölçüde rehberlik etmektedir. Sever'e (2006, s. 41) göre, çocuk edebiyatın genel amacı, "çocuklara duyma ve düşünme sorumluluğu vererek onların duyarlılığını işletmek, beğeni düzeylerini yükseltmek, düşünce yetilerini geliştirmektir". Dilidüzgün ise çocuk edebiyatının amacını şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuk gerçekliğinden hareketle ya da çocuğa göre oluşturulan bir edebiyatın başlıca amacı, okuru olan çocuğun okuma ilgisini artırmak, onu sıkmadan düşündürmek, kendi ve çevresi hakkında düşüncesini etkinleştirmektir. Böylece çocuğun okuma sevgisi ve alışkanlığı da kendiliğinden gelişecek, okuyan, tartışan, sağlıklı düşünen bir birey olma yolunda önemli bir adım atmış olacaktır (Dilidüzgün, 2004, s. 49)

Çocuk kitapları eğitim sürecinde kullanılan en önemli araçlardan biri olarak çocuğun okuma sevgisi kazanmasında ve sağlıklı bir gelişim göstermesinde önemli bir yere sahiptir. Eğitim sürecinin en yoğun ve verimli olduğu dönemin çocukluk olduğu düşünülürse çocuğun eğitiminde çocuk kitaplarının içerdiği eğitsel öğeler büyük önem taşımaktadır (Firat, 2008). Nitelikli çocuk edebiyatı ürünleriyle erken yaşlarda tanışan çocuklar, bu ürünlerdeki duyarlık iletileri aracılığıyla; düşünen, sorgulayan, hakkı ve adaleti bilen, etrafında gerçekleşen olay ve durumların farkında olan, çevresine ve diğer canlılara duyarlı bireyler olarak yetişebilmektedir. Bu nedenle, çocuk edebiyatı ürünlerinin içerik ve yapı bakımından çocuklara duyarlık kazandırabilecek nitelikte olması, eğitsel işlevlerini yerine getirebilmeleri açısından da önemlidir. Bu durum, çocuk edebiyatı ürünlerinin duyarlık eğitimi bağlamında ele alınmasını gerekli kılmakta, duyarlık alanlarının sınıflandırılması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Alan yazında sınırlı olmakla birlikte bu konuya odaklanan çalışmalar olduğu (Akgün, 2024; Alamdar ve Süngü, 2017; Aras, 2022; Aslan, 2016; Baran, 2022; Başboğa, 2022; Candan, 2024; Çinkılıç, 2025; Çinpolat, 2021; Etoğlu Kibris, 2019; Evsen, 2019; Özbilen Demirtaş, 2021; Süngü, 2022; Tayşi, 2019; Uzun, 2023 ve Yiğit, 2021) görülmektedir.

Çocuk edebiyatı eserlerini duyarlık eğitimi çerçevesinde inceleyen çalışmalarda tespit edilen duyarlık alanlarının sayısı 110'u bulmakta ve duyarlık alanları kaynaklarda genellikle birbirinden bağımsız şekilde ele alınmaktadır. Yapılan literatür taraması sonucunda bu alanlara ilişkin herhangi bir sınıflamaya rastlanmamıştır.

Amaç

Alan yazında duyarlık alanlarının bağımsız ele alınması, kendi içlerinde sınıflandırılmamış olması; yeni çalışmalarda eserlerdeki duyarlık öğelerinin belirlenmesini ve anlamlı bir çerçevede değerlendirilmesini güçleştirmekte; kapsamlı ve planlı bir şekilde incelenmeyi zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, çocuk edebiyatında duyarlık eğitimiyle ilişkili olan ve çocuk edebiyatı eserlerinde işlenen duyarlık alanlarının tespit edildiği çalışmalar temel alınarak, alan kaynaklarında yer alan duyarlık kategorilerinin/alanlarının içerik ve tematik benzerliklerine göre sınıflandırılması amaçlanmaktadır. Bu sınıflama ile hem duyarlık alanlarının kavramsal olarak daha anlaşılır, kolay ayırt edilebilir hâle getirilmesi hem de yeni yapılacak araştırmalar için analizde kullanılabilecek bir çerçeve sunulması hedeflenmektedir. Çalışmanın bu yönüyle özgünlük taşıdığı ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışma, nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmalar, araştırılan konuyla ilgili daha ayrıntılı ve derinlemesine bilgi edinmeye imkân tanır. Creswell'e (2021) göre nitel araştırmalarda, veriler genellikle yazılı belgeler, görüşmeler veya gözlemler yoluyla toplanır ve bu veriler sayesinde olay ya da durumlar

daha iyi anlaşılabilir. Araştırma verilerinin toplanabilmesi için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 189); belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamakta ve bu yöntemde veriler var olan kayıt ve belgeler incelenerek elde edilmektedir (Karasar, 2005, s.229). Bu çalışmanın amacı, çocuk kitaplarına yönelik araştırmalarda yer alan duyarlık alanlarının sınıflandırılması olduğu için yazılı metinlerin içerik yönünden analizini sağlayan doküman incelemesi yöntemi, çalışma için uygun bulunmuştur.

İncelenen Dokümanlar

Araştırmanın dokümanlarını çocuk edebiyatı eserlerinde duyarlık ve duyarlık eğitimi konusunu temel aldığı belirlenen; Akgün (2024), Aras (2022), Baran (2022), Başboğa (2022), Candan (2024), Çinkılıç (2025); Çinpolat (2021), Etoğlu Kibris (2019), Evsen (2019), Özbilen Demirtaş (2021), Süngü (2022), Tayşi (2019), Uzun (2023) ve Yiğit'e (2021) ait araştırmalar oluşturmaktadır. İncelenen çalışmalar aşağıda Tablo 1' de sunulmaktadır.

Tablo 1. İncelenen dokümanlar

Yazar	Yıl	Başlık	Tür
Akgün	2024	Şermin Yaşar'ın Kitaplarının Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi	Tez
Aras	2022	Tudem Edebiyat Ödüllü Çocuk Romanlarının Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Tez
Baran	2022	Fatih Erdoğan' ın "Sihirli Kitaplar" Serisinin Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi	Tez
Başboğa	2022	Eflatun Cem Güney Masallarının Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi	Tez
Candan	2024	Şermin Yaşar'ın Çocuk Kitaplarının Duyarlık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi	Tez
Çinkılıç	2025	Duyarlık Eğitimi Çerçevesinde Miyase Sertbarut'un Çocuk Romanları	Tez
Çinpolat	2021	Gülten Dayıoğlu Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Ödülleri'nde Yılın Romanı Ödülünü Kazanan Eserlerin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Makale
Etoğlu Kibris	2019	Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Duyarlılık Eğitimi Bağlamında İncelenmesi: Gülten Dayıoğlu Örneği	Tez
Evsen	2019	Mustafa Ruhi Şirin'in Çocuk Şiirleri ve Masallarının Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Tez
Özbilen Demirtaş	2021	Koray Avcı Çakman'ın Öykü ve Romanlarının Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Tez
Süngü	2022	Zeynep Cemali'nin Eserlerinde Değerlere Duyarlık	Tez
Tayşi	2019	Sevim Ak'ın öykülerinin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Makale

Uzun	2023	Ortaokul Seviyesindeki Çocuk Romanlarının Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Tez
Yiğit	2021	Türkçe Ders Kitaplarındaki (1-8) Metinlerin Duyarlık Eğitimi Açısından İncelenmesi	Tez

Veri Toplama Süreci

Çalışma için öncelikle “literatürde yer alan duyarlık alanları nelerdir?” sorusuna cevap aramak amacıyla alan yazın taranmıştır. Bu kapsamda, “duyarlık, duyarlık eğitimi, çocuk edebiyatı, çocuk romanları” anahtar kelimeleriyle YÖK Tez Merkezi ve Google Akademik veri tabanlarında ve kütüphanelerde tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda ulaşılan kitap, tez ve makaleler içerik bakımından incelenmiş, kaynaklarda yer alan duyarlık kategorileri/alanları tespit edilmiştir. Literatür taraması ve incelemeler sonucunda konu üzerine yapılan araştırmalar üzerinden toplam 108 duyarlık alanı belirlenmiştir. Bu duyarlık alanları; konuları/içerik benzerlikleri temel alınarak beş ana kategori altında sınıflandırılmıştır. Sınıflama yapılırken uzman görüşleri doğrultusunda; birbirine içerik olarak çok benzeyen, iç içe geçtiği görülen duyarlık alanları birleştirilmiş; birlikte ele alındığı hâlde farklılık taşıdığı ve ayrı ele alınabileceği değerlendirilen duyarlık alanları ise ayrılmıştır. Örneğin; alan kaynaklarında “insan, insan mutluluğu” olarak yer verilen duyarlık alanı, “insan” ve “insan mutluluğu” olarak iki ayrı kategoride ele alınmıştır. “Sanata/sanatçıya duyarlık” ve “sanata ve estetik olana duyarlık” alanları birleştirilerek “sanat, sanatçı ve estetik” duyarlık alanı oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, sınıflamada kullanılan duyarlık alanı sayısı iki artırılarak 110’a çıkarılmış ve sınıflandırma bu çerçevede gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada geçerliği sağlamak amacıyla, duyarlık alanlarının sınıflandırılması sürecinde iki çocuk edebiyatı uzmanı, bir eğitim bilimleri alanı uzmanı; bir psikolojik danışman ve bir rehberlik öğretmeni olmak üzere beş uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak sınıflamanın kapsam ve içerik geçerliği güçlendirilmiştir. Ayrıca araştırmacılar tarafından elde edilen veriler, belirlenen kategorilere göre birçok kez/tekrar incelenerek tutarlılık gözetilmiştir. Güvenirlik için kodlama sürecinde araştırmacılar tarafından yapılan kodlamaların tutarlılığını belirlemek için çocuk edebiyatı alanında uzman bir araştırmacı tarafından veri setinden seçilen örnekler kodlanmış ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. Kodlayıcılar arası güvenirliliğin hesaplanmasında Miles ve Huberman’ın (2015) güvenirlilik formülü (Görüş Birliği/Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda güvenirlilik oranı .89 olarak bulunmuştur. Görüş birliğinin .80’in üzerinde olması, analiz sürecinin güvenirliliğini desteklemektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, “Birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamak ve sonuçlara ulaşmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 250). Bu doğrultuda, alan yazında yer alan duyarlık alanları tek tek incelenmiş, analiz sonucunda içerik bakımından benzerlik gösterenler bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Duyarlık alanları “Birey, Toplum, Medeniyet (Bilim ve Teknoloji), Değerler ve Doğa” olmak üzere beş ana kategori altında toplanmıştır. Duyarlık alanlarının sınıflandırılması sürecinde uzman görüşleri alınmış, uzmanların görüşleri doğrultusunda şu düzenlemeler yapılmıştır:

1. Alan yazında genellikle birlikte ele alınan “İnsan, insan mutluluğu” duyarlık alanı bu çalışmada “İnsan” ve “İnsan mutluluğu” şeklinde iki ayrı kategoriye ayrılmıştır.

2. Duygular alt başlığı altında yer verilen bazı duyguların, aynı zamanda “Soyut Kavramlar” başlığı altında da değerlendirilebileceği görülmüştür. Ancak bu duygular “İnsan”a ait olduğu ve insan merkezli bir duyarlık taşıdığı dikkate alınarak “İnsan” teması altında ele alınmıştır.

3. “Engelli bireyler” duyarlık alanı, “İnsan” başlığı altında ele alınabilecek bir duyarlık alanı olmakla birlikte öneriler doğrultusunda sağlık bağlamında ele alınmış ve “Sağlık” teması altında gruplandırılmıştır.

4. Kaynaklarda yer alan “sanata/sanatçıya duyarlık” ve “sanata ve estetik olana duyarlık” alanları birleştirilerek “sanat, sanatçı ve estetik” duyarlık alanı oluşturulmuştur.

5. Kaynaklarda “tarihe duyarlık”, “dünya tarihine duyarlık”, “dünya tarihine ve kültürel mirasa duyarlık”, “kültürel zenginliklere/mirasa duyarlık” olarak yer verilen duyarlık alanları “dünya tarihi, tarih”, “kültürel zenginlik/miras” şeklinde sınıflanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çocuk edebiyatı eserleri üzerine yapılan araştırmalarda tespit edilen duyarlık alanları ve bu alanların sınıflandırılması yer almaktadır.

Alan Yazında Yer Alan Duyarlık Kategorileri/Alanları

Alan yazın taraması sonucunda belirlenen ve incelenen araştırmalar; Akgün (2024), Aras (2022), Baran (2022), Başboğa (2022), Candan (2024), Çinkılıç, 2025; Çinpolat (2021), Etoğlu Kibris (2019), Evsen (2019), Özbilen Demirtaş (2021), Süngü (2022), Tayşi (2019), Uzun (2023) ve Yiğit (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda belirlenen duyarlık alanları, yer aldıkları kaynaklarla birlikte ve ilgili kaynaklarda geçtiği özgün ifadeleriyle Tablo 2.’de sunulmuştur.

Tablo 2. Alan yazında yer alan duyarlık alanları ve ilgili duyarlık alanına yer veren kaynaklar

Duyarlık Alanları	İlgili Duyarlık Alanına Yer Veren Kaynaklar													
	Evsen, 2019	Tayşi, 2019	Etoğlu Kibris, 2019	Özbilen Demirtaş, 2021	Çinpolat, 2021	Yiğit, 2021	Baran, 2022	Başboğa, 2022	Aras, 2022	Süngü, 2022	Uzun, 2023	Akgün, 2024	Candan, 2024	Çinkılıç, 2025
1. Dil	X		X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
2. İnsan, insan mutluluğu	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X		
3. Kadın	X	X	X		X	X	X	X	X	X		X	X	X
4. Aşk-Sevgi	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
5. Hayvanlar	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
6. Aile Bireyleri	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
7. Barış	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

8. İyilik ve İyilik Yapma	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
9. Paylaşma	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
10. Toplumsal Huzur	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
11. Yardımlaşma	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
12. Emek ve Çalışkanlık	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
13. Yoksul İnsanlar/ Yoksulluk	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
14. Hak, Hukuk, Adalet	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
15. Temel Yaşam İhtiyaçları		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
16. Bilim/ Bilimsel Bilgi		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
17. Sanat, Sanatçı ve Estetik		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
18. Doğa- Çevre (Dünya)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
19. Sağlık / Sağlıklı Olma		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
20. Kişiyi Özgü Özellikler		X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X
21. Özgüven		X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X
22. Özgürlük	X		X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
23. Meslekler			X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
24. Dürüst Olma	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
25. Kitap- Kitap Okuma	X		X	X		X	X	X		X	X	X	X	X
26. Ölüm			X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
27. Arkadaşlık/ Dostluk	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
28. İnsan İlişkileri			X	X		X	X	X	X		X	X	X	X
29. Umutlu Olma			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

30. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği		X	X		X	X	X		X	X	X
31. Dünya Tarihi, Tarih		X	X		X	X	X		X	X	X
32. İnsani Duygular/ Duygular		X			X	X			X	X	X
33. Kültürel Zenginlikler/ Miras	X		X		X		X	X	X		X
34. Toplumsal Normlar		X	X			X		X		X	X
35. Çocuk ve Çocukluk	X	X	X		X	X	X		X	X	X
36. Özverili Olma		X			X	X			X	X	X
37. Okul	X		X					X	X	X	X
38. Hayal ve Düş Gücü	X		X		X			X	X	X	X
39. Mutluluk			X				X			X	X
40. Özgün Olma/ Özgünlük	X		X								X
41. Geleneksel Olan				X	X						X
42. Okuma Kültürü	X			X			X				X
43. Temizlik				X	X				X	X	X
44. Zararlı Alışkanlıklar				X	X						X
45. Sorumluluk				X	X	X			X	X	X
46. Anne	X								X		X
47. Vatan	X				X						X
48. Sorgulama/ Merak	X				X			X	X	X	X
49. Kendi Olma	X										X
50. Zaman	X				X			X	X	X	X
51. Yaşam Sevgisi/ Sevinci	X				X		X	X	X	X	X
52. İnanç	X							X	X		X

53. Fedakârlık	X					X
54. Kardeşlik	X					X
55. Eşitlik	X				X	X
56.Engelli Bireyler		X	X	X	X	X
57. Yaşlı Bireyler		X	X	X	X	X
58. Oyun		X	X	X	X	X
59. Spor		X	X	X	X	X
60.Cesaretli olma/ Cesaret		X			X	X
61.Kişisel Bilgi ve Eşyaların Gizliliği/Dokunulmazlığı		X			X	X
62.Mücadele ve Başarma		X			X	X
63. Bitkiler				X		X
64. Milli Değerler/ Milli- Yerli Olan				X		X
65. Demokrasi ve Uzlaş				X		
66. Tutumluluk (İsraf ve tutumluluk)		X		X	X	X
67. Bayrak		X				X
68. Atatürk		X				X
69. Milli Şahsiyetler		X				X
70. Milli ve Yerli Olan		X				X
71. Şehit ve Gaziler		X				X
72.Trafik Kuralları		X				X
73. Ulaşım Araçları		X				X
74. Din		X			X	X
75. Doğal Afetler		X				X
76. Deyim ve Atasözü			X			X
77. Teknoloji Bağımlılığı					X	X
78. Eleştirel Düşünme ve Fikir Yürütme					X	X
79. Nezaket					X	X
80. Özel Günler					X	X

81- 110 (İnsan, İnsan Mutluluğu, Çocuğa Yönelik Cinsel Taciz/Cinsel İstismar, Kayıp/Kaçırılan Çocuklar, Duygusallık, Güven, İnsan Acısı/Acı Çekme, Korku, Öfke, Kızgınlık, Sevinç, Utanma, Üzüntü, Yalnızlık, Mizah/Şaka, İnsan İradesi, Hurafeler/Batıl İnanç, Aile İlişkileri, Baba, Kardeş, Yakın Akrabalar -Teyze, Hala, Amca, Dayı, Kuzen-, Tüketim, Üretim, Girişimcilik, Teknoloji ve Teknoloji Kullanımı, Eğitim, Öğrenme, Özel Hayat (Gizlilik), Seçme ve Seçilme Hakkı, Demokrasi, Anılar/Geçmiş Zaman/ Zamanın Getirdiği Değişim)

Not: X işareti, ilgili çalışmada söz konusu duyarlık alanına yer verildiğini göstermektedir.

Tablo 2.'de 14 araştırmacının kullandığı duyarlık alanları görülmektedir. Tabloya göre duyarlık alanlarının yer alma durumuna bakıldığında; Aşka-sevgiye duyarlık, hayvanlara duyarlık, aile bireylerine duyarlık, barışa duyarlık, iyilik ve iyilik yapmaya duyarlık, paylaşmaya duyarlık, yardımlaşmaya duyarlık, emeğe ve çalışkanlığa duyarlık, yoksul insanlara/ yoksulluğa duyarlık, hakka, hukuka, adalete duyarlık, doğaya-çevreye duyarlık alanlarının tüm araştırmalarda yer aldığı görülmektedir.

Dilsel duyarlık, toplumsal huzura duyarlık, sanat-sanatçı ve estetik olana duyarlık, dürüst olmaya duyarlık, arkadaşlığa-dostluğa duyarlık alanlarının on üç; kadına duyarlık, sağlığa/sağlıklı olmaya duyarlık, özgürlüğe duyarlık, umutlu olmaya duyarlık alanlarının on iki; insan/insan mutluluğuna duyarlık, çocuğa/çocukluğa duyarlık, temel yaşam ihtiyaçlarına duyarlık, kitap ve kitap okumaya duyarlık, mesleklere duyarlık alanlarının on bir; özgüvenli olmaya duyarlık, ölüme duyarlık alanlarının on; insan ilişkilerine duyarlık alanının dokuz; toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlık, dünya tarihine-tarihe duyarlık, kültürel zenginliklere-mirasa duyarlık alanlarının sekiz; hayal ve düş gücüne duyarlık, yaşama sevgisine duyarlık alanlarının yedi; insani duygulara duyarlık, toplumsal normlara duyarlık, özverili olmaya duyarlık, okula duyarlık, sorumluluğa duyarlık, sorgulamaya/meraka duyarlık, zamana duyarlık, oyuna duyarlık, spora duyarlık alanlarının altı; temizliğe duyarlık, engelli bireylere duyarlık, yaşlı bireylere duyarlık, tutumluluğa (israf ve tutumluluk) duyarlık alanlarının beş; mutluluğa duyarlık, okumaya kültürene duyarlık, inanca duyarlık, cesaretli olmaya duyarlık, kişisel bilgi ve eşyaların gizliliğine ve dokunulmazlığına duyarlık, mücadele ve başarmaya duyarlık alanlarının dört; geleneksel olana duyarlık, zararlı alışkanlıklara duyarlık, anneye duyarlık, özgün olmaya duyarlık, vatana duyarlık, eşitliğe duyarlık, dine duyarlık alanlarının üç; kendin olmaya duyarlık, fedakârlığa duyarlık, kardeşliğe duyarlık, bitkilere duyarlık, milli değerlere duyarlık, demokrasi ve uzlaşmaya duyarlık, bayrağa duyarlık, Atatürk' e duyarlık, milli şahsiyetlere duyarlık, milli ve yerli olana duyarlık, şehit ve gazilere duyarlık, trafik kurallarına duyarlık, ulaşım araçlarına duyarlık, doğal afetlere duyarlık, deyim ve atasözlerine duyarlık, teknoloji bağımlılığına duyarlık, eleştirel düşünme ve fikir yürütmeye duyarlık, nezakete duyarlık, özel günlere duyarlık kategorilerinin iki araştırmada yer aldığı tespit edilmiştir.

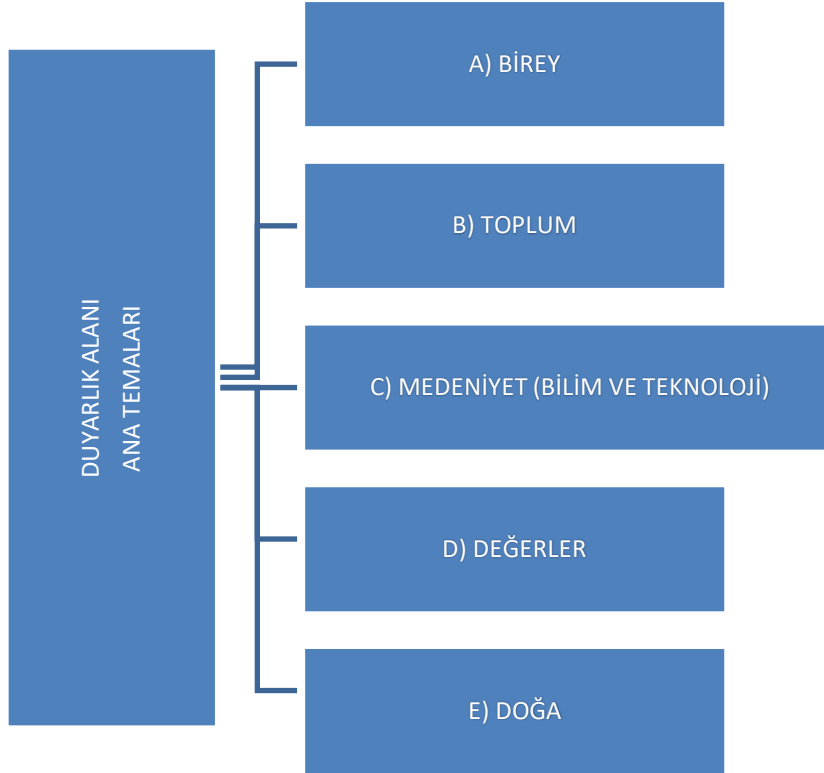
Çocuğa yönelik cinsel taciz /cinsel istismara duyarlık, kayıp/kaçırılan çocuklara duyarlık, duygusallığa duyarlık, güvene duyarlık, insan acısına/acı çekmeye duyarlık, korkuya duyarlık, öfkeye-kızgınlığa duyarlık, sevince duyarlık, utanmaya duyarlık, üzüntüye duyarlık, yalnızlığa duyarlık, mizaha-şakaya duyarlık, insan iradesine duyarlık, hurafelere-batıl inanca duyarlık, aile ilişkilerine duyarlık, babaya duyarlık, kardeşe duyarlık, yakın akrabalara (teyze, hala, amca, dayı, kuzen) duyarlık, tüketime duyarlık, üretime duyarlık, girişimciliğe duyarlık, teknoloji ve teknoloji kullanımına duyarlık, eğitime duyarlık, öğrenmeye duyarlık, özel hayata (gizlilik) duyarlık, seçme ve seçilme hakkına duyarlık, demokrasiye duyarlık, anılar, geçmiş zaman, zamanın getirdiği değişime duyarlık kategorileri ise bir araştırmada yer almaktadır.

Duyarlık Alanlarının Sınıflandırılması

Çocuk edebiyatı eserlerinde tespit edilen toplam 110 duyarlık alanı, içerik ve anlam benzerliklerine göre “Birey, Toplum, Medeniyet (Bilim ve Teknoloji), Değerler ve Doğa” olmak üzere beş ana tema altında sınıflandırılmıştır.

Şekil 1’de duyarlık alanlarının içerik benzerlikleri doğrultusunda belirlenen beş ana kategori gösterilmektedir.

Şekil 1. Duyarlık alanlarına ilişkin ana temalar

Tespit edilen duyarlık alanları, ilgili oldukları değerlendirilen temalar altında açıklanmış ve aşağıda sunulmuştur.

Birey

Bu tema altında “Birey” kavramı ile ilgili olduğu değerlendirilen duyarlık alanlarına yer verilmiştir. Birey ana teması kendi içinde 10 alt temaya ayrılmaktadır. Bu temalar; “1. Çocuk ve çocukluk, 2. Duygular, 3. İnsan, 4. Kadın, 5. Kendin olma, 6. Kişiye özgü özellikler, 7. Mücadele ve başarıma, 8. Sağlık, 9. Temel yaşam ihtiyaçları, 10. Yaşlı bireyler”dir.

Çocuk ve çocukluk alt teması: “oyun, çocuğa yönelik cinsel taciz/cinsel istismar, kayıp/kaçırılan çocuklar” duyarlık alanlarını; Duygular alt teması: “arkadaşlık-dostluk, aşk-sevgi, cesaret duygusallık, güven, insan acısı/acı çekme, kardeşlik, korku, mutluluk, öfke-kızgınlık, özgürlük, özgüven, sevinç, sorumluluk, umut, utanma, üzüntü, yalnızlık, yaşama sevinci/sevgisi” duyarlık alanlarını içermektedir. “Özgürlük duyarlığı” alan kaynaklarında; bireyin kendi kararlarını verebilmesi, bağımsız hareket edebilmesi ve kimsenin baskısı altında kalmadan yaşayabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Çinkılıç, 2025; Yiğit, 2021; Aras, 2022). Uzun (2023) da özgürlüğün, bireyin sağlıklı gelişimi için gerekli bir özerklik alanı sağladığını belirtmektedir. Bazı tanımlarda ise başkalarının özgürlüğüne saygı duyma ve onların özgürlüğü için çaba gösterme gibi toplumsal yön de vurgulanmaktadır (Çinkılıç, 2025; Aras, 2022). Ancak bu duyarlığın temelinde bireyin kendi kararlarını alabilmesi ve bağımsız bir birey olarak

hareket edebilmesi yer aldığı için özgürlük, öncelikle bireyin kendisiyle ilgili bir duyarlık alanı olarak değerlendirilmiş ve sınıflamada “Birey” ana teması altında ele alınmıştır. “Özgüvenli olmaya duyarlık” genel olarak; bireyin kendi yeteneklerinin ve değerinin farkında olması, kendine güvenmesi ve bu güvenle hareket etmenin önemini bilmesi şeklinde açıklanmaktadır (Çinkılıç, 2025; Aras, 2022). Uzun (2023), özgüvenin çocukların birey olarak sağlıklı gelişimi için kritik olduğunu ve çocuk edebiyatı eserlerinin kahramanlar aracılığıyla okuyucuyu özgüvenli olmaya yönlendirecek mesajlar vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıklamalar, özgüven duyarlığının temelinde bireyin kendi yeteneklerinin ve kararlarının farkında olarak hareket edebilmesi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ilgili duyarlık, öncelikli olarak bireyin kendi yaşantısına bağlı olarak gelişen bir alan olarak değerlendirilmiş ve sınıflamada “Birey” ana teması altında ele alınmıştır.

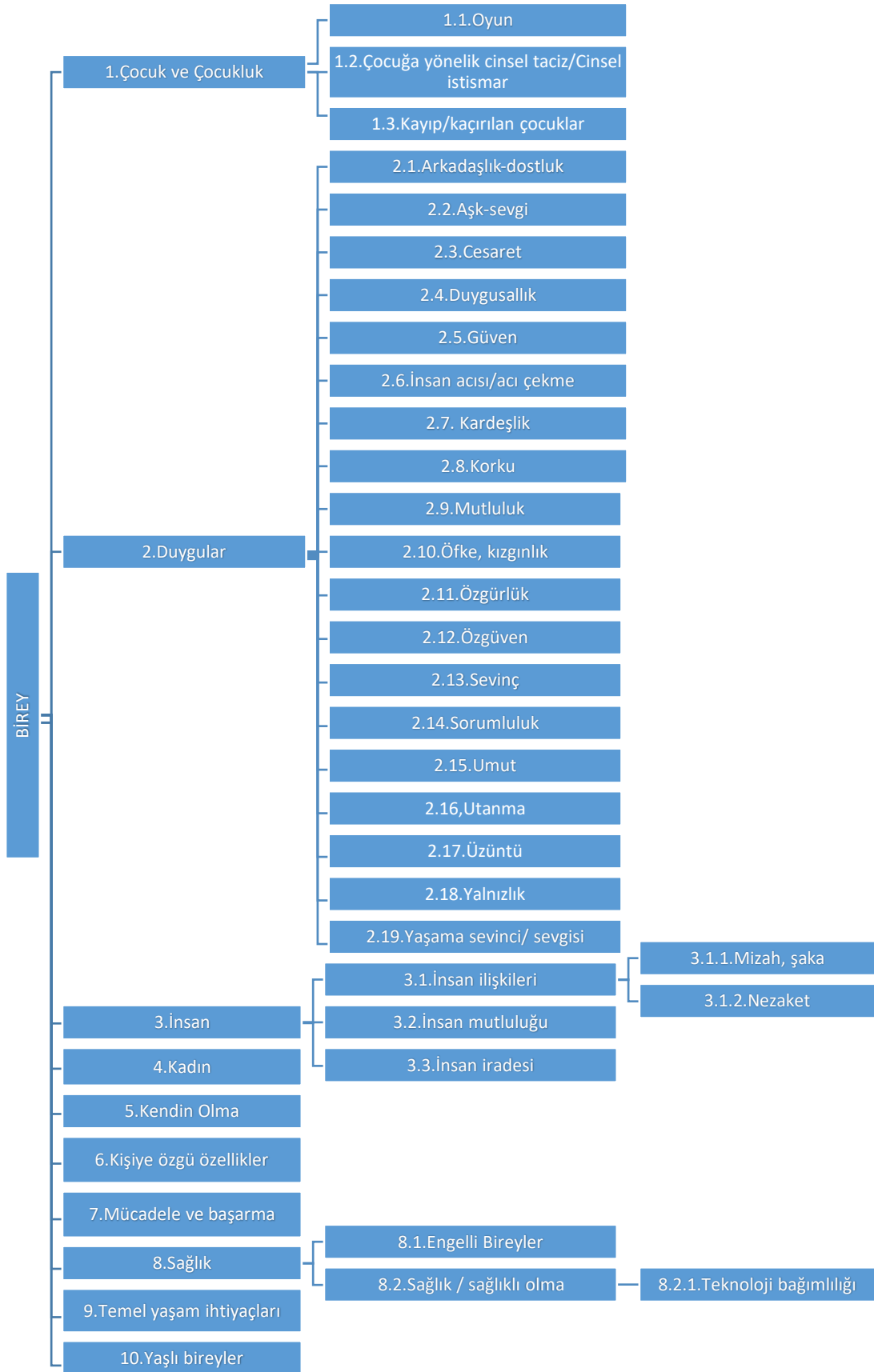
İnsan alt teması: “insan ilişkileri, mizah-şaka, nezaket, insan mutluluğu, insan iradesi” duyarlık alanlarını; Sağlık alt teması: “engelli bireyler, sağlık/sağlıklı olma, teknoloji bağımlılığı, spor, temizlik, zararlı alışkanlıklar” duyarlık alanlarını kapsamaktadır. “Teknoloji bağımlılığı” duyarlık alanı ele alınırken ön planda tutulan kavram “bağımlılık” olmuştur. Teknoloji bağımlılığına duyarlık; “teknolojinin faydalarını bilmekle beraber zararlarının da farkında olmak ve teknoloji bağımlılığına, teknoloji bağımlılığının zararlarına karşı duyarlı olmaktır” şeklinde tanımlanmaktadır (Çinkılıç, 2025, s.60). Bağımlılık; kişide ruhsal, fiziksel ya da sosyal sorunlara yol açabildiği için bir sağlık sorunu olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle ilgili duyarlık alanı “Sağlık” başlığı altında sınıflandırılmıştır.

“Temel yaşam ihtiyaçları” duyarlık alanı hem “Birey” hem de “Değerler” ana temalarıyla ilişkilidir. Birey ana teması altında sunulan “İnsan” duyarlık alanına dâhil olan temel yaşam ihtiyaçları; “yeme, içme, uyuma” gibi fizyolojik ihtiyaçları kapsamaktadır. Değerlerle ilgili olanların kapsamı ilgili başlık altında açıklanmıştır. Ayrıca “Engelli bireyler” duyarlık alanı, “insana özgü” bir nitelik taşımasına karşın “engel” durumunun bir sağlık sorunu olması sebebiyle “Sağlık” alt teması altında değerlendirilmiştir.

Mücadele ve başarmaya duyarlık; “başarılı olma ve hedeflere ulaşmak için mücadele etme, başkalarının mücadelesine ve başarılarına saygı duyma ve bu başarıları küçümsememe” şeklinde açıklanmaktadır (Çinkılıç, 2025, s.57). Bu açıklama incelendiğinde, “başarılı olma ve hedeflere ulaşmak için mücadele etme” boyutunun; ilgili duyarlık alanının temelinde bireyin kendi hedefleri doğrultusunda gösterdiği çaba, kararlılık ve bireysel ilerlemenin bulunduğunu göstermekte, bireysel çabayı öne çıkarmaktadır. Buna karşılık “başkalarının mücadelesine saygı duyma, küçümsememe” boyutu, duyarlığın toplumsal yönünü yansıtmakta ve evrensel değerlerle ilişkisini ortaya koymaktadır. Ancak kaynaklarda duyarlığın merkezinde bireyin kendi mücadelesi ve bireysel tutumları yer aldığı için söz konusu alanın doğrudan bir evrensel değer niteliği taşımadığı; değer boyutuna daha çok bireysel deneyimlerin sonucunda ulaşıldığı değerlendirilmiştir. Bu nedenle ilgili duyarlık alanı sınıflamada “Birey” ana temasında yer almıştır.

Duyarlık alanları sınıflanırken “duygular” alt başlığı altında yer alan kavramların aynı zamanda “soyut kavramlar” olarak da değerlendirilebilecek nitelikte olduğu görülmüştür. Çünkü duygular aynı zamanda soyut kavramlardır. Ancak söz konusu duyarlık alanları kaynaklarda doğrudan bireyin kendisiyle ve kendi davranışlarıyla ilgili olduğu için sınıflamada “Birey” ana teması altında ele alınması uygun görülmüştür.

Şekil 2. Birey temasına ait duyarlık alanları

Toplum

Bu başlık altında “Toplum” ana teması içinde yer alan duyarlık alanları gösterilmektedir. Bu ana tema kendi içinde “*kültür*” ve “*toplumsal düzen*” olarak iki alt temaya ayrılmaktadır. *Kültür* alt teması kendi içinde altı tema barındırmaktadır: “*dil; dünya tarihi, tarih; geleneksel olan; kültürel zenginlik/miras; sanat, sanatçı ve estetik; inanç*”. *Dil* alt teması: deyim ve atasözü duyarlık alanını; *İnanç* alt teması: din, özel günler, hurafeler-batıl inanç duyarlık alanlarını kapsamaktadır.

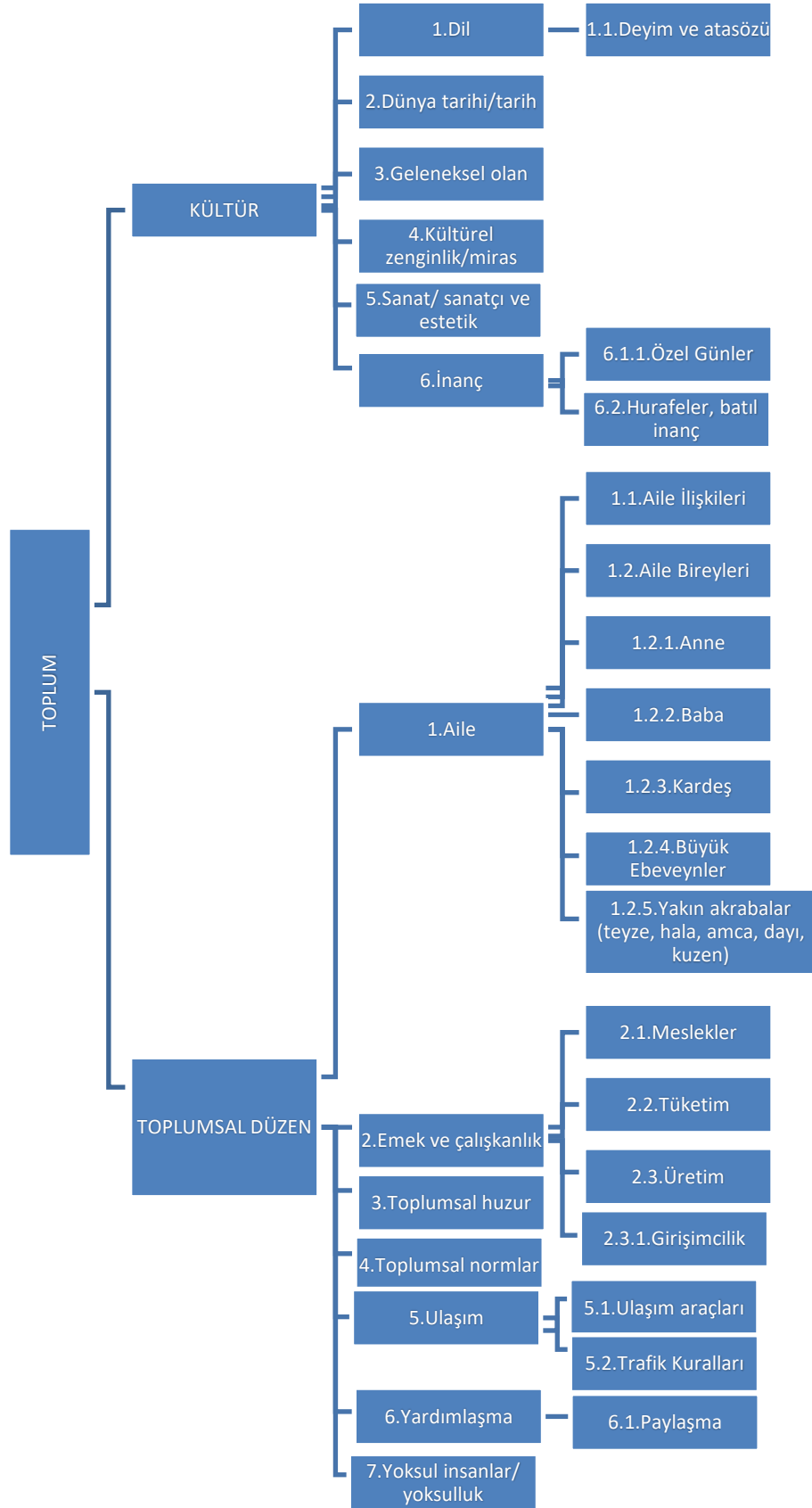
İnanca duyarlık, genel olarak; inancın kişisel bir mesele olduğunun farkında olma, tüm inançlara saygı gösterme, başkalarının inançlarını küçümsememe veya ötekileştirmeme ve herkesin istediği şekilde inanabileceğini bilme şeklinde tanımlanmaktadır (Çinkılıç, 2025). Uzun (2023), inancı insanların toplumsal yaşamlarını sürdürebilmeleri için önemli bir değer olarak görmekte ve bu değer, toplumların birlik ve devamlılığını sağladığını, kişiler arasında uzlaşma ile ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Ayrıca çocuk edebiyatı eserlerinin de okuyucuda bu tür, inanca yönelik duyarlıkları geliştirecek şekilde hazırlanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu açıklamalarda, “inancın kişisel bir mesele olduğunun farkında olma” vb. ifadeler bu duyarlık alanının bireysel boyutunu vurgularken “başkalarının inançlarını küçümsememe ve isteyen istediği şekilde inanabileceğinin farkında olma” gibi ifadeler, inancın sadece bireysel bir tutum olmadığını, toplum içindeki ilişkiler ve kurallarla da bağlantılı olduğunu göstermektedir. Ayrıca inanç, açıklamalardan da anlaşıldığı üzere kişiden kişiye ve toplumdaki topluma farklılıklar gösterebilmekte; toplumun yapısı, yaşanan çevre ve aile gibi etkenlerden etkilenebilmektedir. İnanç duyarlığı, bireysel yönleri olsa da duyarlık kaynaklarına göre öncelikle toplumun değerleri ve kurallarıyla ilişkili bir alan olarak değerlendirilmiş ve sınıflamada “Toplum” ana teması altında ele alınmıştır.

Toplumsal düzen alt teması kendi içinde yedi alt temaya ayrılmaktadır: “*aile, emek ve çalışkanlık, toplumsal huzur, toplumsal normlar, ulaşım, yardımlaşma, yoksul insanlar/yoksulluk*”. *Aile* alt teması: aile ilişkileri, aile bireyleri, anne, baba, kardeş, büyük ebeveynler, yakın akrabalar duyarlık alanlarını; *Emek ve çalışkanlık* alt teması: meslekler, tüketim, üretim, girişimcilik duyarlık alanlarını; *Ulaşım* alt teması: ulaşım araçları, trafik kuralları duyarlık alanlarını; *Yardımlaşma* alt teması: paylaşma duyarlık alanını kapsamaktadır.

Toplum ana teması altında yer alan “aile” duyarlık alanı, “aile ilişkileri” duyarlık alanını da kapsamaktadır. Aile, var olan aile kurumuna olan duyarlığı; “aile ilişkileri” ise aile kurumunu oluşturan her bir birey arasındaki ilişkiye duyarlığı ifade etmektedir. Bu bakımdan ayrı duyarlık alanları olarak sınıflanmışlardır.

“Emek ve çalışkanlık” genel olarak; emeğin değerine inanma, çalışmanın insan hayatı için gerekliliğini fark etme, emeği görmezden gelmeme ve başarmanın temeli olarak görme şeklinde tanımlanmaktadır (Çinkılıç, 2025; Aras, 2022; Yiğit, 2021). Uzun (2023), çocuk edebiyatı eserlerinde emeğe, çalışmaya ve mücadeleye yönelik olumlu iletilerin kahraman davranışları, olaylar ve çatışmalar aracılığıyla okura yansıtılması gerektiğini söylemektedir. Bu açıklamalar, “Emek ve çalışkanlık” duyarlığının yalnızca bireysel bir tutum değil, toplumun işleyişi ve düzeniyle doğrudan ilişkili bir alan olduğunu göstermektedir. Ayrıca meslekler, üretim, tüketim ve girişimcilik gibi konular da bu duyarlığın kapsamına girmekte, toplumsal düzenin sağlanması ve devamlılığında etkili olmaktadır. Dolayısıyla “Emek ve çalışkanlık” duyarlığı, kaynaklarda toplumsal düzen ve işleyişle doğrudan ilişkili olduğu için sınıflamada “Toplum” ana teması altında ele alınmıştır.

Şekil 3. Toplum temasına ait duyarlık alanları

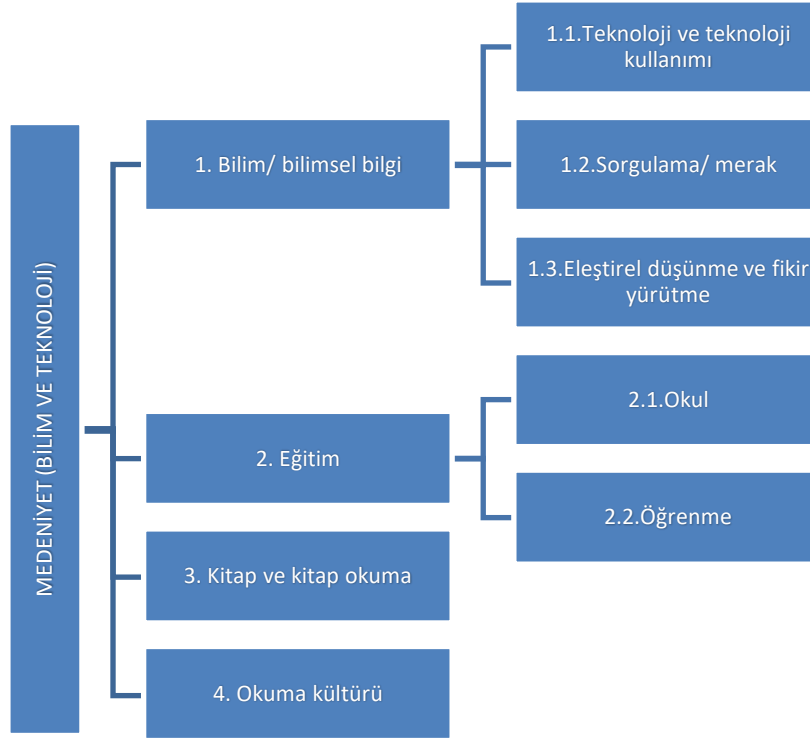

Medeniyet (Bilim ve Teknoloji)

“Medeniyet (Bilim ve Teknoloji)” ana teması altında yer alan duyarlık alanları aşağıda sunulmaktadır. Medeniyet ana teması kendi içinde dört alt temaya ayrılmaktadır: “1. Bilim/bilimsel bilgi, 2. Eğitim, 3. Kitap ve kitap okuma, 4. Okuma kültürü.”

Bilim/bilimsel bilgi alt teması: “teknoloji ve teknoloji kullanımı, sorgulama/merak, eleştirel düşünme ve fikir yürütme” duyarlık alanlarını; *Eğitim* alt teması: “okul, öğrenme” duyarlık alanlarını kapsamaktadır.

Şekil 4. Medeniyet (Bilim ve Teknoloji) temasına ait duyarlık alanları

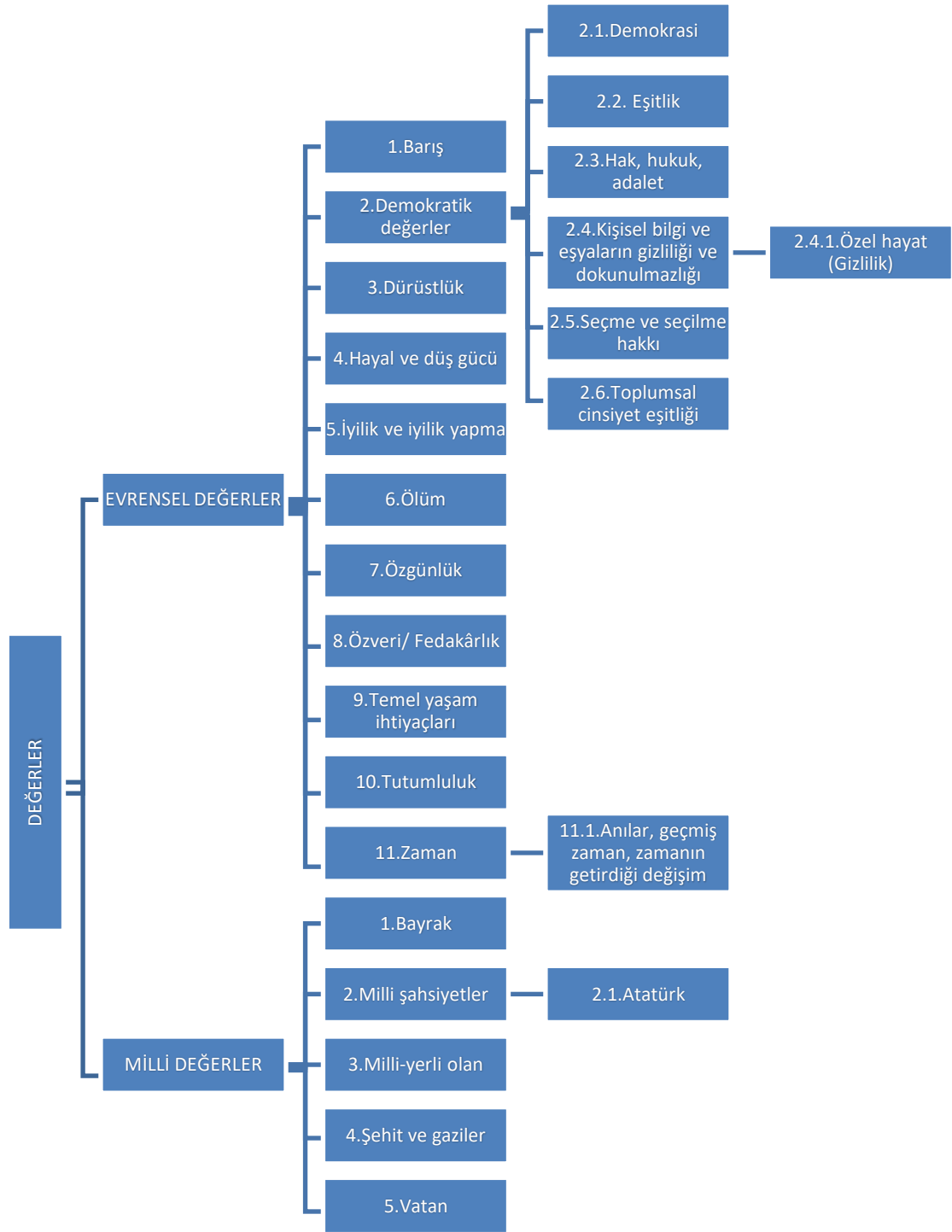
Değerler

Aşağıda, “Değerler” ana teması altında yer alan duyarlık alanları yer almaktadır. Bu ana tema kendi içinde iki alt temaya ayrılmaktadır: “1. Evrensel değerler 2. Milli değerler”.

Evrensel değerler alt teması 11 alt temaya ayrılmaktadır: “1. Barış, 2. Demokratik değerler, 3. Dürüstlük, 4. Hayal ve düş gücü, 5. İyilik ve iyilik yapma, 6. Ölüm, 7. Özgünlük, 8. Özveri/fedakârlık, 9. Temel yaşam ihtiyaçları, 10. Tutumluluk, 11. Zaman”. Demokratik değerler alt teması: “demokrasi, eşitlik, hak-hukuk-adalet, kişisel bilgi ve eşyaların gizliliği ve dokunulmazlığı, özel hayat (gizlilik), seçme ve seçilme hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği” duyarlık alanlarını; *Zaman* alt teması: “anılar/geçmiş zaman/zamanın getirdiği değişim” duyarlık alanını içermektedir.

Milli değerler alt teması kendi içinde beş alt temaya ayrılmaktadır: “1. Bayrak, 2. Milli şahsiyetler, 3. Milli-yerli olan, 4. Şehit ve gaziler, 5. Vatan”. Milli şahsiyetler alt teması “Atatürk” duyarlık alanını kapsamaktadır.

Şekil 5. Değerler temasına ait duyarlık alanlar

“Ölüme duyarlık”, genel olarak ölümün hayatın bir parçası olduğunu kabullenme ve herkesin bir gün öleceğinin farkında olma şeklinde tanımlanmaktadır (Çinkılıç, 2025; Aras, 2022). Uzun (2023), çocuk edebiyatı eserlerinde ölümün, çocukların ruhen sağlıklı gelişimi için uygun bir yaklaşımla ele alınması ve karakterler ile olaylar aracılığıyla farkındalık yaratılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ölüm doğrudan bir ahlaki değer veya bireysel olarak seçilebilen bir durum değildir; her insanın yaşamında mutlaka karşılaştığı, bireysel ya da kültürel farklılıklardan bağımsız evrensel bir olgudur. Çocuk edebiyatında da ölüm teması çoğunlukla yas, kayıpla baş etme, hayatın doğal akışı ve duygusal dayanıklılık gibi evrensel yaşantılar üzerinden işlenmektedir. Dolayısıyla evrensel bir olgu niteliği taşıdığı için “Ölüm” duyarlık alanı, sınıflamada “Evrensel Değerler” ana teması altında ele alınmıştır.

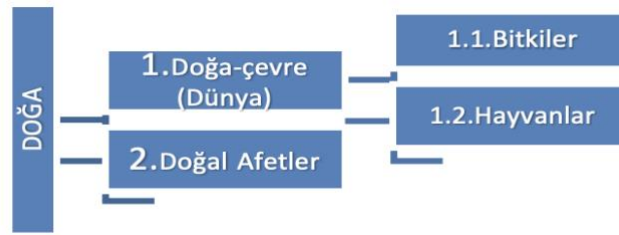
“Temel yaşam ihtiyaçları” duyarlık alanına hem “Birey” hem de “Değerler” ana başlıklarının altında yer verilmiştir. Değerler ana temasında bulunan “Demokrasi” duyarlık alanı altındaki “Temel yaşam ihtiyaçları”, hak ve özgürlükle ilgili ihtiyaçları kapsamaktadır.

Doğa

“Doğa” ana teması altında yer alan duyarlık alanları Şekil 6.’da gösterilmektedir. Buna göre doğa ana teması kendi içinde iki alt temaya ayrılmaktadır: 1. *Doğa-çevre (dünya)*, 2. *Doğal afetler*.

Doğa-çevre (dünya) alt teması: “bitkiler”, “hayvanlar” duyarlık alanlarını kapsamaktadır.

Şekil 6. Doğa temasına ait duyarlık alanları

Bu sınıflama, kavramların bağlamları ve içerik ortaklıkları dikkate alınarak oluşturulmuş; duyarlık alanları beş ana tema altında toplanmış ve bu temalara ilişkin alt kategoriler belirlenmiştir. Ana ve alt temalar ile duyarlık alanları Tablo 3.’te bir arada gösterilmektedir.

Tablo 3. Duyarlık ana ve alt temaları

A. BİREY	B. TOPLUM	C. MEDENİYET (BİLİM VE TEKNOLOJİ)	D. DEĞERLER	E. DOĞA
1. Çocuk ve çocukluk	B.1. Kültür	1. Bilim/bilimsel bilgi	D.1. Evrensel Değerler	1. Doğa-çevre (Dünya)
1.1. Oyun	1.1. Dil	1.1. Teknoloji ve teknoloji kullanımı	1.1. Barış	1.1. Bitkiler
1.2. Çocuğa yönelik cinsel taciz / cinsel istismar	1.1.1. Deyim ve atasözü	1.2. Sorgulama / merak	1.2. Demokratik değerler	1.2. Hayvanlar
1.3. Kayıp/kaçırılan çocuklar	1.2. Dünya tarihi/tarih	1.3. Eleştirel düşünme ve fikir yürütme	1.2.1. Demokrasi	2. Doğal afetler
2. Duygular	1.3. Geleneksel olan	2. Eğitim	1.2.2. Eşitlik	
2.1. Arkadaşlık-dostluk	1.4. Kültürel zenginlik/miras	2.1. Okul	1.2.3. Hak, hukuk, adalet	
2.2. Aşk-sevgi	1.5. Sanat, sanatçı ve estetik	2.2. Öğrenme	1.2.4. Kişisel bilgi ve eşyaların gizliliği ve dokunulmazlığı	
2.3. Cesaret	1.6. İnanç	3. Kitap ve kitap okuma	1.2.4.1. Özel hayat (Gizlilik)	

2.4. Duygusallık	1.6.1. Din	4. Okuma kültürü	1.2.5. Seçme ve seçilme hakkı
2.5. Güven	1.6.1.1. Özel Günler		1.2.6. Toplumsal cinsiyet eşitliği
2.6. İnsan acısı/acı çekme	1.6.2. Hurafeler, batıl inanç		1.3. Dürüstlük
2.7. Kardeşlik	B.2. Toplumsal Düzen		1.4. Hayal ve düş gücü
2.8. Korku	2.1. Aile		1.5. İyilik ve iyilik yapma
2.9. Mutluluk	2.1.1. Aile ilişkileri		1.6. Ölüm
2.10. Öfke, kızgınlık	2.1.2. Aile Bireyleri		1.7. Özgünlük
2.11. Özgürlük	2.1.2.1. Anne		1.8. Özveri / Fedakârlık
2.12. Özgüven	2.1.2.2. Baba		1.9. Temel yaşam ihtiyaçları
2.13. Sevinç	2.1.2.3. Kardeş		1.10. Tutumluluk
2.14. Sorumluluk	2.1.2.4. Büyük Ebeveynler		1.11. Zaman
2.15. Umut	2.1.2.5. Yakın akrabalar (Teyze, hala, amca, dayı, kuzen)		1.11.1. Anılar, geçmiş zaman, zamanın getirdiği değişim
2.16. Utanma	2.2. Emek ve çalışkanlık		D.2 Milli Değerler
2.17. Üzüntü	2.2.1. Meslekler		2.1.Bayrak
2.18. Yalnızlık	2.2.2. Tüketim		2.2.Milli şahsiyetler
2.19. Yaşama sevinci/ sevgisi	2.2.3. Üretim		2.2.1.Atatürk
3. İnsan	2.2.3.1.Girişimcilik		2.3.Milli-yerli olan
3.1. İnsan ilişkileri	2.3. Toplumsal huzur		2.4.Şehit ve gaziler
3.1.1. Mizah, şaka	2.4. Toplumsal normlar		2.5.Vatan
3.1.2. Nezaket	2.5. Ulaşım		
3.2. İnsan mutluluğu	2.5.1. Ulaşım araçları		
3.3. İnsan iradesi	2.5.2. Trafik Kuralları		
4. Kadın	2.6. Yardımlaşma		
5. Kendin olma	2.6.1. Paylaşma		
6. Kişiye özgü özellikler	2.7. Yoksul insanlar/yoksulluk		
7. Mücadele ve başarma			
8. Sağlık			
8.1. Engelli bireyler			
8.2. Sağlık / sağlıklı olma			
8.2.1. Teknoloji bağımlılığı			
8.3. Spor			

8.4. Temizlik

8.5. Zararlı alışkanlıklar

9. Temel yaşam ihtiyaçları

10. Yaşlı bireyler

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, çocuk edebiyatı alanında duyarlık eğitimiyle ilgili olduğu tespit edilen araştırmalarda yer alan duyarlık alanlarının, içerik ve tematik benzerlikleri dikkate alınarak sınıflandırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, on dört araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda toplam 110 duyarlık alanı belirlenmiştir. Söz konusu duyarlık alanları; Birey, Toplum, Medeniyet (Bilim ve Teknoloji), Değerler ve Doğa olmak üzere beş ana tema altında toplanmıştır. Toplum üst teması kendi içinde “kültür” ve “toplumsal düzen”, değerler üst teması “evrensel değerler” ve “milli değerler” olarak iki alt temaya ayrılmıştır. Analiz sonucunda en fazla duyarlık alanını içeren üst temanın “Birey” olduğu (42 duyarlık alanı), bunu sırasıyla “Toplum” (30 duyarlık alanı), “Değerler” (25 duyarlık alanı), “Medeniyet/Bilim ve Teknoloji” (9 duyarlık alanı) ve “Doğa” (4 duyarlık alanı) temalarının izlediği belirlenmiştir.

Birey; hem bir canlı türü hem de kendine özgü nitelikleri, duyguları, düşünceleri ve toplumsal ilişkileri olan çok yönlü bir varlık olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2025). Çalışmada, “Birey” temasının kapsamı içinde; “çocuk ve çocukluk”, “oyun”, “çocuğa yönelik cinsel taciz/istismar”, “kayıp/kaçırılan çocuklar”, “duygular”, “arkadaşlık-dostluk”, “aşk-sevgi”, “cesaret”, “güven”, “özgürlük”, “umut”, “yalnızlık”, “yaşama sevinci/sevgisi” gibi çok sayıda duyarlık alanının yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, çocuk kitaplarında “birey” temasının çok boyutlu bir biçimde ele alındığını ve incelenen çocuk edebiyatı eserlerinde insanı merkeze alan, bireyin gelişimini önemseyen bir yaklaşımın öne çıktığını göstermektedir. Ayrıca birey temasının sadece fiziksel ya da bilişsel özelliklerle sınırlı kalmadığı; bireyin duygularını, ilişkilerini ve hayat tecrübelerini de kapsayacak şekilde işlendiği söylenebilir. Dolayısıyla eserlerde birey, tanımına uygun olarak insani ve toplumsal yönleri bulunan bir değer (TDK, 2025) olarak sunulmaktadır.

Çocuk edebiyatının, çocuğa duyma ve düşünme sorumluluğu kazandırarak onun duyarlılığını ve düşünce yetisini geliştirmeyi (Sever, 2006); çocuğun kendisi ve çevresi üzerine düşünmesini sağlayarak bilinçli bir birey olarak gelişimine katkı sağlamayı (Dilidüzgün, 2004) amaçladığı düşünüldüğünde, çocuk edebiyatı eserlerinin bu duyarlık alanları ile çocuğun iç dünyasına, duygusal ve kişilik gelişimine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, duyarlık alanları içerisinde birey temasının öne çıkması, çocuk edebiyatının amacına uygun bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada tespit edilen ana temalardan biri de “Toplum”dur. Toplum, birbirinden farklı parçalardan meydana gelen bir bütündür ve bu parçaların uyumlu ilişkisi sonucunda varlığını sürdürmektedir (Amman ve Arslantürk, 2013, s. 205). Subaşı’na (2014, s.147) göre toplumsal yapının devamlılığı aile gibi bağlarla sağlanmakta ve kültür, dil, din, siyaset, ekonomi, gelenek gibi kurumlar aracılığıyla temellendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, “toplum” ana teması öncelikle kendi içinde “kültür” ve “toplumsal düzen” olarak iki alt temaya ayrılmıştır. “Kültür” alt temasının altında dil, deyim ve atasözü, tarih, geleneksel olan, kültürel miras, sanat, inanç ve özel günler gibi duyarlık alanları yer alırken; “toplumsal düzen” alt temasında aile, aile ilişkileri, yakın akrabalar, emek ve çalışkanlık, meslekler, normlar, yardımlaşma, paylaşma ve yoksulluk gibi alanlar bulunmaktadır. Bu duyarlık

alanları, bireyin toplumsal çevre ile kurduğu ilişkinin önemini ortaya koymakta, ayrıca toplum kavramını temellendiren, toplumun devamını sağlayan aile, kültür, dil, din, gelenek gibi unsurlarla doğrudan örtüşmektedir. Çocuk edebiyatı metinlerinde toplumsal duyarlığın öne çıkması, toplumsal yapının aile ve kültürel değerler aracılığıyla varlığını sürdürebilmesi (Subaşı, 2014) ve çocuk edebiyatının bu noktadaki rolü ile açıklanabilir. Bu durum, çocuk edebiyatının yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal duyarlık kazandırmada da önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Dijitalleşme, insan yaşamında önemli değişimlere yol açmakta ve özellikle çocukların sosyal öğrenme süreçlerini etkilemektedir (Taşdelen, 2016; Uluç ve Yarıcı, 2017). Bu bağlamda, çocuk edebiyatında teknoloji ve bilgiye yönelik duyarlılıklara yer verilmesi, çağın gerekleriyle uyumlu bir özellik olarak değerlendirilebilir. Medeniyet; “uygarlık; bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir ve sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2025). Bu çalışmada da “medeniyet” kavramı, “bilim ve teknoloji” ile ilişkilendirilmiş ve “Medeniyet (Bilim ve Teknoloji)” ana teması altında bilimsel bilgi, teknoloji ve teknoloji kullanımı, sorgulama/merak, eleştirel düşünme ve fikir yürütme, eğitim, okul, öğrenme, kitap ve okuma kültürü gibi duyarlık alanlarına yer verilmiştir. Bu alanların, dijital çağın gereklerine uygun olarak çocukların öğrenme, düşünme ve üretme süreçlerini destekleyebileceği düşünülmektedir.

Çocuk kitaplarında yer alan diğer bir ana tema “Değerler”dir. Çalışmada bu ana tema, “Evrensel Değerler” ve “Millî Değerler” olmak üzere iki alt tema altında ele alınmıştır. Değer kavramı “bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar” olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 1999, s. 367). Kurtoğlu (2019, s. 55) da değerlerin hem millî hem de evrensel boyut taşıdığını vurgulamaktadır. Evrensel değerler alt temasında; barış, demokrasi, eşitlik, hak ve hukuk, kişisel gizlilik, toplumsal cinsiyet eşitliği, dürüstlük, iyilik, özgünlük, özveri, temel yaşam ihtiyaçları ve zaman gibi alanlar yer alırken millî değerler alt temasında; bayrak, milli şahsiyetler, Atatürk, milli-yerli olan, şehit ve gaziler ve vatan gibi duyarlık alanları bulunmaktadır. Evrensel ve millî değerlerin bir arada işlenmesi, çocuk edebiyatının hem kültürel kimlik hem de değer bilinci kazandırmadaki rolünü göstermektedir. Birey ve toplum için hem millî hem de evrensel bir anlam taşıyan (Kurtoğlu, 2019), insanlık için gerekli olan temel değerlerin kazandırılması ancak bilinçli bir eğitim süreciyle mümkündür ve değerler eğitimi çocukluk döneminde başlanması gerekmektedir (Aslan, 2013; Ulun, 2022). Bu bağlamda, çocuk edebiyatı eserleri, duyarlık ve değerler eğitimi, değerlerin aktarımında kullanılabilecek önemli araçlar arasında yer almaktadır (Ulun ve Erdal, 2023). Nitekim Kavcar (1999), edebî eserlerin bireysel ve toplumsal yaşamla ilgili olarak iyiye, güzele ve doğruya yönelme ve değer kazandırma sürecine katkı sağladığını, bu anlamda önemli bir işleve sahip olduğunu belirtmektedir.

Çalışmanın bulguları, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (MEB, 2019) öne çıkan değer anlayışıyla da büyük oranda örtüşmektedir. Program öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, kültürel ve sosyal değerlere önem vermesini ve bunları davranışlarına yansıtmasını hedeflemektedir. 2019 programında belirtilen kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Alan yazında incelenmiş olan çocuk kitaplarında ise özellikle adalet, dürüstlük, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, sevgi ve saygı değerlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak işlendiği görülmektedir. Evrensel değerler alt temasında yer alan; barış, demokratik değerler, dürüstlük ve iyilik gibi alanların çocukların insani değerleri içselleştirmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Demokratik değerler alt temasında bulunan adalet, eşitlik, hak ve özgürlük kavramları programdaki adalet değerini yansıtmaktadır. Millî değerler alt temasında ise

bayrak, vatan, millî şahsiyetler, şehit ve gaziler gibi değerler, vatanseverliği pekiştiren öğeler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle millî şahsiyetler alt temasında “Atatürk” duyarlığının yer alması, çocukların tarih bilinci, vatan-millet sevgisi kazanması ve milli kimlik gelişimi açısından önemlidir. Bu nedenle çocuk edebiyatı ürünleri hem evrensel hem de millî değerlerin çocuklara kazandırılmasında ve günlük yaşamda uygulanmasında etkili bir araç olarak değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kök değerler yanında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde ortaya konan Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ile de paralellik göstermektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında, “eylemlerden değerlere, değerlerden erdemli insana, erdemli insandan ise nihai hedef olan ‘Huzurlu Aile ve Toplum’ ile ‘Yaşanabilir Çevrede Huzurlu İnsan’a ulaşmak” (MEB, 2024) amacıyla “Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi” oluşturulmuştur. Söz konusu çerçevede, çatı değerler etrafında kümelenen bütüncül bir değer sistemi sunulmaktadır. Çatı değerler; diğer tüm değerlerle yoğun kesişim noktalarına sahip temel değer yapılarını ifade etmekte olup modelde saygı, sorumluluk ve adalet bu kapsamda ele alınmaktadır. Bunun yanında tasarruf, sabır, mahremiyet, mütevazılık, sağlıklı yaşam ve çalışkanlık bireysel alanla; sevgi, dostluk, özgürlük, dürüstlük, vatanseverlik, yardımseverlik ve aile bütünlüğü aile ve sosyal çevreyle; temizlik, duyarlılık, estetik ve merhamet ise fiziksel çevreyle ilişkilendirilmektedir (MEB, 2024). Bu çerçevede araştırma bulgularının, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde temellendirilen çatı değerler (özellikle adalet, saygı ve sorumluluk) ile önemli ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca evrensel ve millî değerlerin birlikte ele alınması, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin değerleri bireysel ve toplumsal boyutlarıyla bütüncül biçimde değerlendiren yaklaşımıyla içerik açısından benzerlik göstermektedir.

“Doğa” temasında; çevre, hayvanlar, bitkiler ve doğal afetler gibi duyarlık alanları öne çıkmaktadır. Bu durum eserlerin çocuklarda çevreye yönelik farkındalığın gelişmesine katkı sağlayabilecek duyarlılıkları kapsadığını göstermektedir. Günümüzde çevre sorunlarının giderek arttığı düşünülürse, çocuk edebiyatı aracılığıyla doğaya ve canlılara duyarlılık kazandırmak ayrı bir önem taşımaktadır. Çocuk edebiyatı ürünleri yer verdiği bu duyarlık alanları ile çocukluk döneminde çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlayabilmekte ve çocukların doğaya karşı sorumluluk duygusu kazanmalarına yardımcı olabilmektedir.

Elde edilen bulgular, duyarlık alanlarının birey, toplum, kültür, medeniyet, değerler ve doğa gibi farklı boyutları kapsayan çok yönlü bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, çocuk edebiyatında duyarlık eğitimi konusunun çok boyutlu ve disiplinler arası bir alan olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Çocuk edebiyatı, çocukların başkalarının duygularını anlamalarına, değerleri benimsemelerine, sosyal ilişkileri öğrenmelerine ve doğayı tanımalarına yardımcı olan bir araç olarak öne çıkmaktadır. Sunulan sınıflama, edebi ürünlerin duyarlık eğitimi açısından değerlendirilmesine yardımcı olabilecek bir çerçeve sunmakta, bu bakımdan çocuk edebiyatı ve duyarlık eğitimi alanında yapılacak yeni araştırmalar için bir temel oluşturabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulmaktadır:

Sınıflama sürecinde bazı duyarlık alanlarının birden fazla boyutu olabileceği ortaya çıkmıştır. Örneğin “özgürlük” veya “mücadele ve başarıma” gibi alanlar hem bireysel tutum ve davranışlarla hem de evrensel değerlerle ilişkilendirilebilmektedir. Bu durum, duyarlık alanlarının tek bir ana tema altında ele alınmasının sınırlayıcı olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda, duyarlık alanlarının çok boyutlu bir şekilde incelenmesi önerilmektedir. Araştırmacılar tarafından, duyarlık alanlarının sınıflandırılmasına ilişkin yeni araştırmalarda farklı yaş grupları ve türler gibi boyutlar dikkate alınarak karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Gelecek araştırmalarda bu sınıflama

temel alınarak çocuk kitaplarındaki duyarlık alanları örneklerle incelenebilir ve çalışmanın kapsamı, öğretmen ve öğrenci görüşleri gibi farklı veri kaynaklarıyla desteklenerek genişletilebilir. Sınıflamanın geliştirilmesi, çocuk edebiyatı aracılığıyla duyarlık eğitiminin daha planlı bir biçimde yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Öğretmenler sınıf içi okuma etkinliklerinde bu çalışmada belirlenen duyarlık alanlarını dikkate alabilir; okuma listeleri oluşturulurken duyarlık alanlarının çeşitliliği göz önünde bulundurulabilir. Ayrıca öğretmen eğitiminde, ‘duyarlık eğitimi’ konusu çocuk edebiyatı dersiyle ilişkilendirilerek öğretmen adaylarının bu konudaki farkındalığı artırılabilir. Millî Eğitim Bakanlığı ve program geliştiriciler, Türkçe ve çocuk edebiyatı derslerinde duyarlık eğitimine daha fazla yer verebilirler.

Kaynakça

- Akgün, S. E. (2024). *Şermin Yaşar’ın kitaplarının duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 857402)
- Alamdar, S. G., & Süngü, A. (2017). Nazım Hikmet’in Sevdalı Bulut adlı kitabındaki masalların duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi. İçinde T. Şimşek & B. V. Yıldız (Ed.), *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* (s. 301–314).
- Amman, T., & Arslantürk, Z. (Ed.). (2013). *Sosyoloji: Kavramlar, kurumlar, süreçler, teoriler*. Çamlıca Yayınları.
- Aras, M. (2022). *Tudem Edebiyat Ödüllü çocuk romanlarının duyarlık eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 751497)
- Aslan, C. (2013). Duyarlık ve düşünceyi geliştirmede çocuk/ gençlik edebiyatı. *Çoluk Çocuk Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 29–32.
- Aslan, C. (2016). Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masalların duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi. İçinde *Uluslararası Türk masal dünyası ve doğumunun 100. yılında Oğuz Tansel sempozyumu bildiriler kitabı* (s. 131–152). Ankara Üniversitesi.
- Baran, A. (2022). *Fatih Erdoğan’ın “Sihirli Kitaplar” serisinin duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 739758)
- Başboğa, D. (2022). *Eflatun Cem Güney masallarının duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Bayburt Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 781682)
- Candan, A. (2024). *Şermin Yaşar’ın çocuk kitaplarının duyarlık eğitimi bağlamında incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Creswell, J. W. (2021). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (3. baskı). Pegem Akademi.
- Çinkılıç, H. N. (2025). *Duyarlık eğitimi çerçevesinde Miyase Sertbarut’un çocuk romanları* [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 966446)
- Çinpolat, E. (2021). Gülten Dayıoğlu Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Ödülleri’nde yılın romanı ödülünü kazanan eserlerin duyarlık eğitimi açısından incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 854–872.

- Demirtaş Özbilen, E. (2021). *Koray Avcı Çakman'ın öykü ve romanlarının duyarlık eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 685562)
- Dilidüzgün, S. (2004). Okuma öğretimi hedefleri bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı ürünleri. *HAYEF Journal of Education*, 1(2), 43–55.
- Etoğlu Kibris, P. (2019). *Çocuk edebiyatı eserlerinin duyarlılık eğitimi bağlamında incelenmesi: Gülten Dayıoğlu örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 607555)
- Evsen, K. (2019). *Mustafa Ruhi Şirin'in çocuk şiirleri ve masallarının duyarlık eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 578058)
- Fırat, H. (2008). Çocuk romanlarında sosyal yaşama yönelik eğitsel öğeler. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 20, 87–102.
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105–120. <https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2018.2/2.105-120>
- Kaplan, M. (2001). *Nesillerin ruhu*. Dergâh Yayınları.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Engin Yayınevi.
- Kurtoğlu, F. S. (2019). Kök değerler açısından Hacı Bektaş Veli'nin eserleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (89), 55–70.
- MEB (2019). Türkçe öğretim programı. Erişim: 25.02.2026, (Çevrimiçi) /<https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/>
- MEB (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni. Erişim: 25.02.2026, (Çevrimiçi) <https://tymm.meb.gov.tr/ortak-metin>
- Metin, G. A., Zengin, O., & Erkoç, B. (2022). Çocuklarda sosyal öğrenme sürecinin sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 43–62.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2015). *Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap* (1. baskı; S. Akbaba Altun & A. Ersoy, Çev. Eds.). Pegem Akademi.
- Özgüven, İ. E. (1999). *Psikolojik testler*. Pdrem Yayınları.
- Özlem, D. (2002). Teknoloji insani amaçlar için bir araçtır. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 25–48.
- Pedagoji Derneği. (2015). *Çocuk ve ekran*. <https://oyemer.uskudar.edu.tr/uploads/content/files/cocuk-ve-ekran.pdf>
- Sever, S. (2006). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? İçinde S. Sever (Ed.), *2. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı: 1. Cilt* (s. 41–56). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Subaşı, N. (2014). *Din sosyolojisi*. Dem Yayınevi.

- Süngü, A. (2022). *Zeynep Cemali'nin eserlerinde değerlere duyarlık* [Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 706185)
- Şirin, M. R. (2011). Şiddet, televizyon ve çocuk dostu medya. İçinde 1. *Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Bildiri Kitabı* (Yayın No. 88, s. 163–182). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Taşdelen, V. (2016). İnsan açısından teknoloji. *Hece*, 234, 38–44.
- Tayşi, E. K. (2019). Sevim Ak'ın öykülerinin duyarlık eğitimi açısından incelenmesi. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, 19, 303–324.
- Türk Dil Kurumu. (2026). *Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.10.2025).
- Uluç, G., & Yarcı, A. (2017). Sosyal medya kültürü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (52), 88–102.
- Ulun, E. B. (2022). Cahit Uçuk'un çocuk romanlarında değerler eğitimi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 133-145.
- Ulun, E. B., & Erdal, K. (2023). Astrid Lindgren'in çocuk romanlarında değerler eğitimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 9(2), 1–19. <https://doi.org/10.47615/issej.1310604>
- Uzun, M. (2023). *Ortaokul seviyesindeki çocuk romanlarının duyarlık eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 828899)
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, K. (2021). *Türkçe ders kitaplarındaki (1–8) metinlerin duyarlık eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No. 843964).

**** Önerilen Atıf**

- Havva Nagihan Çinkılıç, H. N. Ve Fırat, H. (2026). Çocuk Edebiyatında Duyarlık Alanlarının Sınıflandırılmasına Yönelik Literatür Temelli Çalışma. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 64-90. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18799027>

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda (%50 oranında) katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından uygulanmasına, verilerin toplanmasından analizine kadar tüm süreçlerde “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur. Yönergenin “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında tanımlanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına riayet edilmiş, veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Ayrıca bu çalışma, başka bir akademik yayın ortamına değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.